

Motywy wyboru zawodu nauczycielskiego w warunkach polskiej transformacji – perspektywa socjologiczna, w: *Kreowanie Tożsamości Szkoły – Historia – Teraźniejszość – Przyszłość*, Lublin 2008, s. [2008]

MOTYWY WYBORU ZAWODU NAUCZYCIELSKIEGO W WARUNKACH POLSKIEJ TRANSFORMACJI – PERSPEKTYWA SOCJOLOGICZNA

WPROWADZENIE

Prezentowany referat jest w zamierzeniu autora próbą podzielenia się z tak znaczącym Audytoryum *Międzynarodowej Konferencji Naukowej Kreowanie Tożsamości Szkoły – Historia – Teraźniejszość – Przyszłość*, zorganizowanej przez katedrę dydaktyki i edukacji szkolnej w Instytucie Pedagogiki Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II, wynikami własnych badań teoretycznych i empirycznych prowadzonych nad etosem nauczycieli w Polsce. W przygotowanym na dzisiejszą Konferencję tekście przekazanym do publikacji problematyka badawcza została podzielona na pięć części: (1) Motywy wyboru zawodu nauczycielskiego w literaturze przedmiotu, (2) Czynniki mające decydujący wpływ na wybór zawodu nauczycielskiego, (3) Okoliczności decydujące o wyborze zawodu nauczyciela, (4) Typologia motywów wyboru zawodu nauczycielskiego, (5) Uwagi końcowe. Wprowadzenie w problematykę zawiera wyjaśnienie kluczowych pojęć, istotnych dla rozeznania podjętej problematyki, zaś zakończenie zawiera wnioski i refleksje autora na kanwie prezentowanych wyników badań.

Podstawą źródłową dla empirycznej części referatu są przede wszystkim wyniki własnych badań przeprowadzonych przez autora wraz z zespołem badawczym studentów socjologii UKSW w Warszawie na przełomie marca i kwietnia 2004 roku. Przeprowadzone badania spełniają standardy

metodologiczne stosowane w socjologii, jeśli chodzi o sporządzenie narzędzi badań, dobór próby badawczej, realizację badań terenowych, czy wreszcie analizę uzyskanych wyników. Punktem odniesienia są dla nas wyniki badań innych autorów krajowych i zagranicznych, przeprowadzonych według podobnej metodologii badawczej, które w tym momencie pomijam ze względu na ograniczenia czasowe, a w tekście drukowanym podaję w wielkim skrócie. Z tych samych względów w prezentowaniu wyników badań własnych rezygnuję z podawania wyników testów statystycznych zastosowanych w analizie - χ^2 - kwadrat i V - Cramera, które są uwzględnione w tekście przygotowywanym do druku. Dla ubogacenia swojego wystąpienia przedstawiam wykresy i tabele ilustrujące wyniki badań, czego nie zawiera tekst przekazany do publikacji.

Na wstępie warto zauważyć, iż moralne skutki transformacji ustrojowej w Polsce są niezwykle rzadko bezpośrednim przedmiotem badań socjologicznych, choć kwestie moralne pojawiają się wprost lub ubocznie w pracach badawczych wielu socjologów. Ten fakt skłonił mnie do podjęcia badań socjologicznych dotyczących etosu nauczycieli w okresie transformacji. W badaniach wzięło udział 569 nauczycieli, dobranych losowo, reprezentujących wszystkie typy szkół funkcjonujące w aktualnym systemie polskiej edukacji.

W badaniach uczestniczyło 80,3% kobiet i 17,8% mężczyzn. Najlicniejszą grupę badanych stanowili nauczyciele w wieku średnim (30 - 39 lat). Stanowili oni 30,8% badanych. W badanej zbiorowości polskich nauczycieli najlicniejszą kategorię stanowili nauczyciele, którzy posiadali wykształcenie wyższe magisterskie (89,8%). Wśród nauczycieli dominowały osoby będące w związku małżeńskim (70,3%). Największą grupę badanych nauczycieli stanowili nauczyciele, którzy określają swój stosunek do wiary jako wierzący i regularnie praktykujący (48,9%). Ze względu na ograniczenie czasowe przechodzę od razu do drugiego punktu mojego wystąpienia.

2. Czynniki mające decydujący wpływ na wybór zawodu nauczycielskiego

Pytanie o motywy nie miałyby prawdopodobnie głębszego sensu, gdybyśmy pozytywnie oceniali pracę edukacyjną w polskich szkołach. Tak jednak nie jest, o czym świadczą między innymi wyniki badań nad młodzieżą, które już od wielu lat pokazują, że nauczyciele utracili „rząd dusz” i nie są dla uczniów autorytetami czy przewodnikami, jak chcieliby rodzice i liderzy oświaty oraz wielu nauczycieli. Choćby z tego względu warto zapytać, kto i dlaczego wybiera zawód nauczyciela¹.

Tabela 1. Czynniki mające decydujący wpływ na wybór zawodu nauczycielskiego

Czynniki wpływające na wybór zawodu nauczycielskiego	Ogółem	Poziom religijności		
		bardzo religijni	średnio religijni	mało i niereligijni
	N-555	N-278	N-191	N-86
Zamiłowanie (powołanie)	44,0	46,5	42,6	38,8
Chęć przekazywania wiedzy i wartości	16,4	17,8	16,0	12,9
Przypadek	15,0	14,2	14,4	18,8
Możliwość samorealizacji i rozwijania swoich zainteresowań	13,0	11,6	16,5	9,4
Względy rodzinno-socjalne	5,1	4,4	4,8	8,2
Konieczność	3,5	3,3	1,6	8,2
Inne	2,4	1,1	3,7	3,5
Motywy ideowe	0,7	1,1	0,5	-

Źródło: Badania własne

¹ Por. G. Klimowicz, J. Kościanek-Kukacka, *Dylematy ucznia. Z doświadczeń dorastającej młodzieży*, Warszawa 1994.

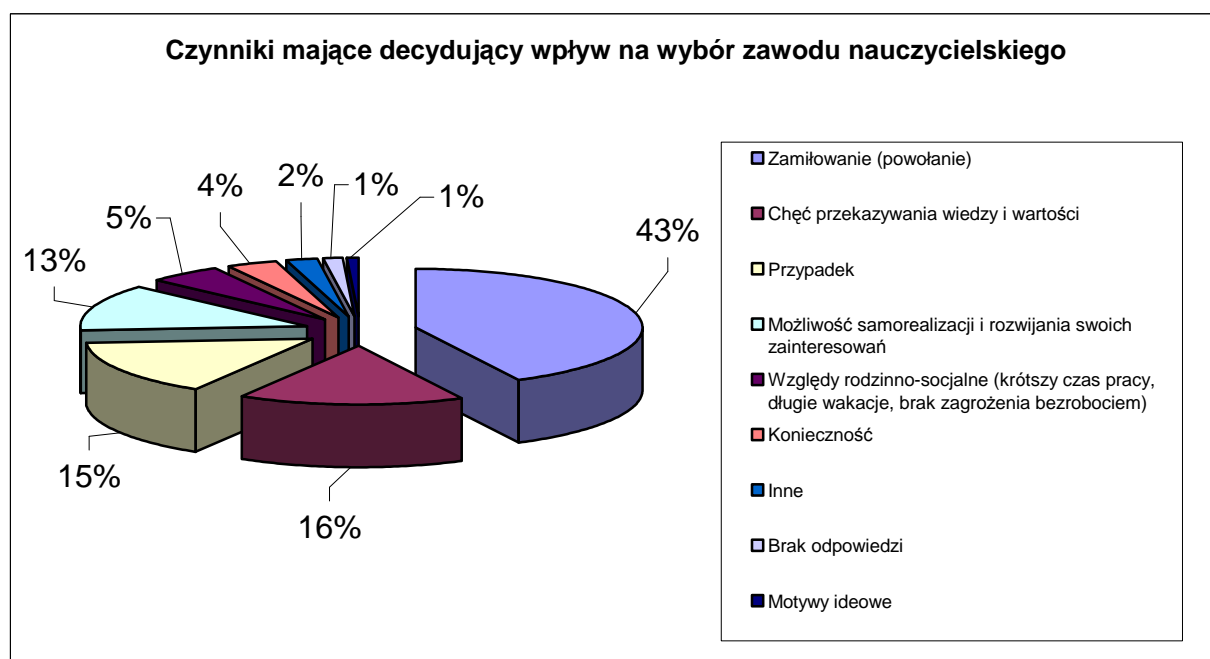
Zamiłowanie do pracy nauczycielskiej, kojarzone z powołaniem zyskało w badaniach wskaźniki procentowe od 28% do 53%. Są one zdecydowanie najwyższe na tle pozostałych wyników dotyczących innych motywów wyboru zawodu. Uwzględniając korelację zmiennych należałoby zauważyć, iż motyw ten zdecydowanie częściej jest preferowany przez kobiety niż mężczyźni - odpowiednio: 46,7% i 28,3%. Motyw powołania deklarują częściej nauczyciele starsi w wieku 50 i więcej lat niż nauczyciele od 36 do 49 lat i najmłodsi do 35 lat - odpowiednio: 53,2%, 47,2%, 36,1%. Nauczyciele bardzo religijni częściej niż średnio religijni i mało religijni odwołują się do tego motywu - odpowiednio: 46,5%, 42,6% i 38,8%.

Kolejny ważny motyw wyboru profesji nauczycielskiej wiąże się z chęcią przekazywania wiedzy i wartości. Motyw ten jest znacznie bliższy nauczycielom do 35 lat niż nauczycielom w wieku 50 i więcej lat i wieku od 36 do 49 lat, odpowiednio: 18,3%, 14,3% i 13,8%. Nauczyciele pracujący w miastach powyżej 50 tys. mieszkańców częściej niż nauczyciele uczący w miastach do 50 tys. i na wsi wybierają ten właśnie motyw – odpowiednio: 19,8%, 11,5 i 14,3%. Wybory rzędu od 14% do 24% zyskuje w naszych badaniach motyw przypadku, co może potwierdzać tezę o przypadkowości trafiania do tej profesji. Na motyw ten znacznie częściej wskazują mężczyźni niż kobiety – 24,2% i 13,3%. Motyw przypadku jest wskazywany częściej przez nauczycieli pracujących w miastach do 50 tys. mieszkańców niż nauczycieli pracujących w miastach powyżej 50 tys. mieszkańców i na wsi, odpowiednio: 17,0%, 13,6% i 13,6%.

Wśród motywów wyboru zawodu nauczycielskiego wskazywanych przez nauczycieli, na uwagę zasługuje również możliwość samorealizacji i rozwijania swoich zainteresowań. Oczywiście, można się zastanowić, na ile profesja nauczycielska daje nauczycielom takie możliwości. W naszych badaniach możliwości samorealizacyjne bardziej podkreślają badani mężczyźni niż kobiety

- odpowiednio: 20,2%, 13,1%. Możliwości samorealizacyjne widzą w tej profesji bardziej nauczyciele młodszy do 35 lat niż starsi, w wieku od 35 do 49 lat i najstarsi w wieku 50 i więcej lat – odpowiednio: 17,8%, 12,6% i 6,5%. W analizie korelacyjnej motywów wyboru zawodu nauczycielskiego nie można pominąć również motywu konieczności i względów rodzinno-socjalnych. Motyw ten wskazują szczególnie mężczyźni (5,1%), nauczyciele pracujący w miastach powyżej 50 tys. mieszkańców (6,6%), nauczyciele gimnazjalni (6,8%), mało i niereligijni (8,2%). Wykres nr 1 przedstawia rozkłady procentowe dokonywanych wyborów.

Wykres 1. Czynniki mające decydujący wpływ na wybór zawodu nauczycielskiego.

Źródło: Badania własne

Z analizy statystycznej wynika, że wśród badanych nauczycieli dominuje motywacja autoteliczna związana z wartościami zawodowymi. Aczkolwiek czynnikiem mającym decydujący wpływ na wybór zawodu nauczycielskiego

jest w dalszym ciągu zamiłowanie – powołanie, to jednak rozkład procentowy zdaje się wskazywać, iż jego rola zmniejsza się w życiu współczesnych nauczycieli, gdyż tylko w przypadku nauczycieli starszych mających 50 i więcej lat wskaźnik ten wynosi powyżej 50% (53,2%). Inne motywy zyskują znacznie mniejszą liczbę wyborów: chęć przekazywania wiedzy i wartości - 16,2%, przypadek 15,1%, możliwość samorealizacji i rozwijania swoich zainteresowań - 12,8%, względy rodzinno-socjalne (krótszy czas pracy, długie wakacje, brak zagrożenia bezrobociem) - 5,3%, konieczność - 3,5%, motywy ideowe - 0,9%.

3. Okoliczności decydujące o wyborze zawodu nauczyciela

Interesujące jest również przyjrzenie się okolicznościom decydującym o wyborze zawodu nauczyciela². Badani nauczyciele mieli możliwość określenia intensywności wpływu określonych okoliczności na wybór zawodu nauczyciela w decydującym, dużym, małym czy wręcz żadnym stopniu.

Tabela 2. Okoliczności decydujące o wyborze zawodu nauczyciela.

Okoliczności decydujące o wyborze zawodu nauczyciela	Ogółem	Wiek w grupach		
		do 35 lat	od 36 do	50 lat i
	N-532	N-203	N-250	N-79
Osobiste zainteresowania				
W decydującym lub dużym stopniu	82,7	83,3	82,4	82,3
W małym lub żadnym stopniu	6,8	7,9	6,4	5,1
Miejsce pracy dogodne ze względu na odległość od miejsca zamieszkania				
W decydującym lub dużym stopniu	15,4	16,3	14,4	16,5
W małym lub żadnym stopniu	44,5	57,6	40,4	24,1

² Zob. S. Dziamski, *Kultura i etyka życia społeczno-zawodowego*, Poznań 2005, s. 19.

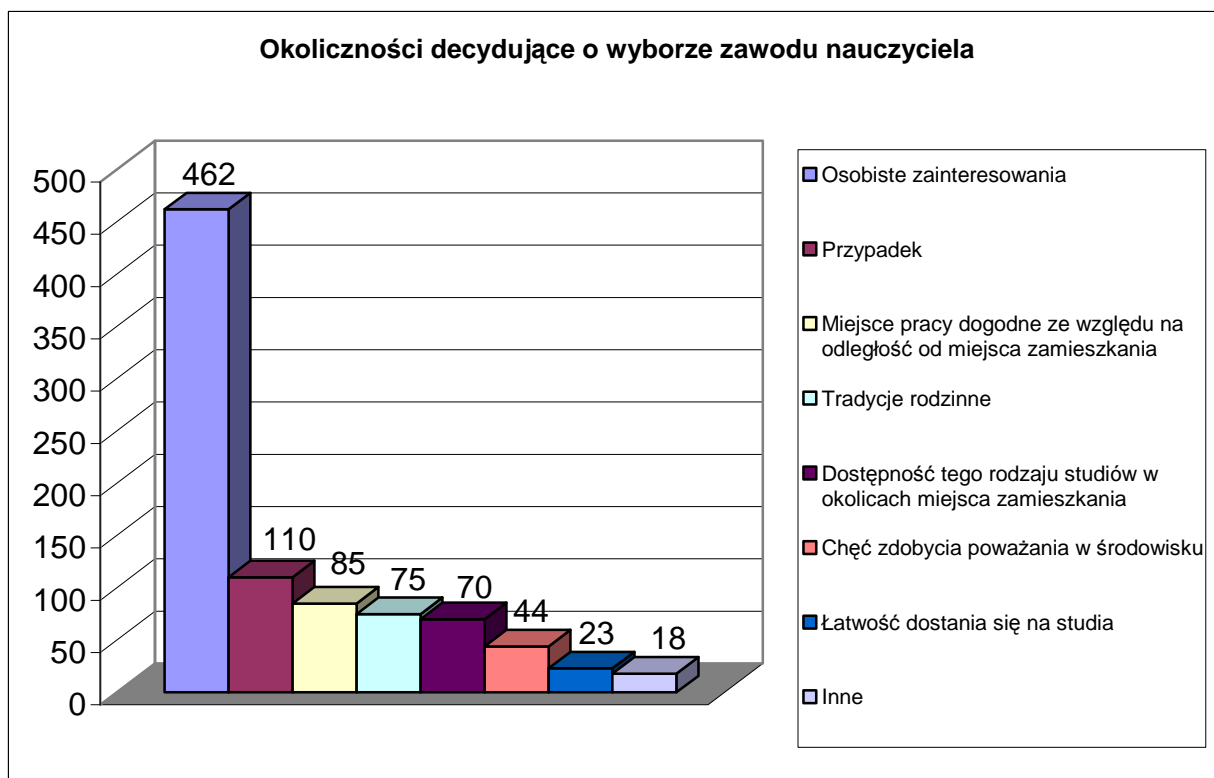
Dostępność tego rodzaju studiów w okolicach miejsca zamieszkania				
W decydującym lub dużym stopniu	12,8	18,2	9,2	10,1
W małym lub żadnym stopniu	44,9	56,2	42,0	25,3
Tradycje rodzinne				
W decydującym lub dużym stopniu	12,8	13,8	14,0	6,3
W małym lub żadnym stopniu	47,0	62,1	39,6	31,6
Chęć zdobycia poważania w środowisku				
W decydującym lub dużym stopniu	8,1	8,9	7,2	8,9
W małym lub żadnym stopniu	46,8	62,6	42,0	21,5
Przypadek				
W decydującym lub dużym stopniu	19,4	16,3	22,4	17,7
W małym lub żadnym stopniu	43,2	57,6	35,6	30,4
Łatwość dostania się na studia				
W decydującym lub dużym stopniu	4,3	5,4	3,6	3,8
W małym lub żadnym stopniu	50,4	67,0	44,4	26,6
Inne (jakie)				
W decydującym lub dużym stopniu	3,2	4,4	3,2	-
W małym lub żadnym stopniu	7,3	10,8	5,2	5,1

Źródło: Badania własne

Biorąc pod uwagę osobiste zainteresowania, jako jedną z wymienianych przez nauczycieli okoliczności wyboru zawodu nauczycielskiego mających wpływ na tę decyzję w stopniu decydującym lub dużym, zauważamy, iż kobiety częściej niż mężczyźni wskazują na tę okoliczność wyboru zawodu nauczycielskiego, odpowiednio: 82,3% i 78,2%. Płeć w istotny sposób różnicuje również badanych w określaniu przypadku jako decydującej okoliczności wyboru zawodu. Mężczyźni bardziej niż kobiety wymieniają tę właśnie okoliczność, odpowiednio – 26,7% i 17,3%. Również poziom religijności wskazuje tu na pewne zróżnicowanie. Dogodność miejsca pracy ze względu na odległość od miejsca zamieszkania, w stopniu decydującym lub dużym - jako okoliczność wyboru zawodu nauczycielskiego, różnicuje opinie nauczycieli przede wszystkim przy uwzględnieniu zmiennej – wiek. Okazuje się, że na tę okoliczność częściej wskazywali nauczyciele w wieku 50 i więcej lat i

nauczyciele do 35 lat niż nauczyciele od 38 do 49 lat – odpowiednio: 16,5%, 16,3% i 14,4%. Na dostępność studiów o profilu pedagogicznym w okolicach miejsca zamieszkania, jako na okoliczność wyboru zawodu nauczycielskiego wskazują częściej młodzi nauczyciele do lat 38 niż starsi w wieku 50 lat i więcej oraz od 30 do 49 lat – odpowiednio: 18,2%, 10,1% i 9,2%. Zdecydowanie bardziej uwzględniają tę okoliczność nauczyciele szkół wiejskich, dodajmy oddalonych od dużych ośrodków w których znajdują się uniwersytety i wyższe szkoły pedagogiczne, niż nauczyciele pracujący w miastach do i powyżej 50 tys. mieszkańców – odpowiednio: 25,0%, 12,3% i 9,8%. Na tradycje rodzinne jako na okoliczność decydującą o wyborze zawodu nauczyciela w stopniu decydującym lub dużym wskazują bardziej mężczyźni niż kobiety – odpowiednio – 17,8% i 12,3%. Chęć zdobycia poważania w środowisku, jako okoliczność wyboru zawodu nauczycielskiego nie należy do motywów specjalnie eksponowanych. Motyw ten w równym stopniu akcentują kobiety jak i mężczyźni – 7,9%. Wykres nr 2 przedstawia rozkłady procentowe dokonywanych wyborów.

Wykres 2. Okoliczności decydujące o wyborze zawodu nauczyciela - w decydującym lub dużym stopniu

Źródło: Badania własne

Uwzględnienie wielkości wskaźników procentowych dotyczących okoliczności wyboru zawodu nauczyciela – „w decydującym lub dużym stopniu” - pozwala nam na zestawienie listy, z której wynika, że najczęściej wskazywanymi okolicznościami wyboru tego zawodu są w kolejności: (1) osobiste zainteresowania (81,2%), (2) przypadek (19,3%), (3) miejsce pracy dogodne ze względu na odległość od miejsca zamieszkania (14,9%), (4) tradycje rodzinne (13,2%), (5) dostępność tego rodzaju studiów w okolicach miejsca zamieszkania (12,3%), (6) chęć zdobycia poważania w środowisku (7,7%), (7) łatwość dostania się na studia (4,0%), (8) inne bliżej nieokreślone (3,2%).

Wydaje się, że uzyskane tu wyniki są bliskie tym, które znamy z badań dotychczasowych. Zauważalna jest jednak tendencja do pomniejszania motywu powołania. Wprawdzie znaczna grupa nauczycieli wskazuje na zainteresowania lub zamiłowanie do pracy jako na główne okoliczności wyboru

zawodu nauczycielskiego, trudno jednak mówić o dominującej postawie nauczycieli w tym względzie w sytuacji, kiedy czynnikiem mającym decydujący wpływ na wybór zawodu nauczycielskiego jest zamiłowanie - powołanie tylko dla 44% badanych nauczycieli³. Jeśli do tego dodamy, że blisko 90% badanych przez CBOS w 1986 roku polskich nauczycieli uznało swój zawód za wymagający szczególnego powołania, a prawie 80% wymienia powołanie jako cechę konieczną do wykonywania zawodu, mamy pełniejszy obraz dokonujących się zmian w postawach w stosunku do wykonywanego zawodu. Niemalże odsetek badanych nauczycieli wskazuje przy tym na czynniki zewnętrzne, takie jak: miejsce pracy dogodne ze względu na odległość od miejsca zamieszkania, tradycje rodzinne czy dostępność tego rodzaju studiów w okolicach miejsca zamieszkania.

4. Typologia motywów wyboru zawodu nauczycielskiego

Wydaje się jednak, że respondenci z pierwszych lat nowego tysiąclecia mniej ulegają presjom normatywnym i odważniej, niż badani w latach osiemdziesiątych, formułują osobiste przekonania. Powołanie ciągle uważane jest za ważne i przydatne, ale wyraźnie więcej badanych podkreśla twórczy charakter pracy jako istotny motyw wyboru zawodu nauczycielskiego, a nie tylko jako dobrą stronę zatrudnienia w szkole, jak to wynikało z badań prowadzonych w latach osiemdziesiątych⁴. Podobnie, badani nauczyciele w tym momencie nie obawiali się wskazywać względów socjalnych jako motywu podjęcia pracy nauczycielskiej. Należy jednak pamiętać, że badania świadomości mogą być obarczone pewnymi nieścisłościami, w związku z tym należałoby założyć, że deklaracje werbalne nie zawsze muszą być całkowicie spełnione w realnym świecie. Inaczej mówiąc, respondenci mogą głęboko

³ A. Wiłkomirska, *Postawy nauczycieli wobec swego zawodu...* dz. cyt. , s. 38

⁴ Zob. Z. Kawka, *Między misją a frustracją. Społeczna rola nauczyciela*, Warszawa 1998, s. 25n.

wierzyć w prawdziwość swoich słów, chociaż ich dawne i obecne zachowania tego nie potwierdzają. Empiryczne weryfikacje motywów wyboru zawodu nauczycielskiego pozwalają na zbudowanie następującej typologii motywów, które stanowią element orientacji zawodowych nauczycieli.

Tabela 3. Typologia motywów wyboru zawodu nauczycielskiego – podsumowanie.

Motywy wewnętrzne - osobiste	- Osobiste zainteresowania - Zamiłowanie (powołanie) - Możliwość samorealizacji i rozwijania swoich zainteresowań
Motywy wewnętrzne (pedagogiczne)	- Chęć przekazywania wiedzy i wartości - Potrzeba pracy z dziećmi, młodzieżą
Motywy zewnętrzne (strukturalne)	- Względy rodzinno-socjalne (krótszy czas pracy, długie wakacje, brak zagrożenia bezrobociem) - Miejsce pracy dogodne ze względu na odległość od miejsca zamieszkania, - Dostępność tego rodzaju studiów w okolicach miejsca zamieszkania
Motywy zewnętrzne (ideowe)	- Chęć zdobycia poważania w środowisku - Tradycje rodzinne - Inne motywy ideowe
Motywy zewnętrzne (przypadkowe)	- Przypadek - - - Konieczność

Źródło: Zestawienie własne

Analiza pozwala na wyodrębnienie dwóch rodzajów motywów wewnętrznych wyboru zawodu nauczycielskiego. Pierwszy z nich to motywy nazywane *osobistymi*. Nauczyciele, wymieniając je, mówili przede wszystkim o sobie, o realizacji własnych potrzeb czy zamierzeń. Motywy wewnętrzne drugiego rodzaju mają charakter *interakcyjny*. Pedagodzy opisując je, akcentowali przede wszystkim potrzebę działania o charakterze pedagogicznym wobec innych. Oprócz motywów wewnętrznych scharakteryzowane zostały trzy typy motywów zewnętrznych. Po pierwsze, motywy *strukturalne* koncentrujące się wokół szeroko rozumianych warunków pracy. Następna grupa to motywy *ideowe*, związane z potrzebami uznania społecznego. Ostatni typ motywów zewnętrznych to wybory przypadkowe, czy też *koniecznościowe*, wynikające nie z wewnętrznych potrzeb, ale z tego, co się komuś „przytrafiło” niezależnie od osobistych intencji.

5. Uwagi końcowe

Podsumowując dotychczasowe rozważania nad zagadnieniem motywów wyboru zawodu nauczycielskiego należy stwierdzić, że analiza tego problemu odzwierciedla dokonujące się zmiany w świadomości i postawach nauczycieli. Źródłem tych zmian należy upatrywać między innymi w szerszym kontekście transformacji społeczno-politycznej. Wydaje się, że przeprowadzone badania w jakimś zakresie odzwierciedlają moralne skutki procesów transformacji, modernizacji, czy po prostu zmian zachodzących również w płaszczyźnie edukacyjnej. Równocześnie trzeba zauważyć, że współczesna rzeczywistość polska, w której występują gwałtowne przemiany społeczne, gospodarcze i polityczne wytycza nowe zadania dla całego polskiego systemu edukacyjnego. Rok 1989 zamknął ten rozdział historii, w którym szkoła stanowiła przede wszystkim teren indoktrynowania kolejnych pokoleń w zgodzie z ideologią marksizmu-leninizmu, a otworzył pole dialogu nad kształtem edukacji i

tożsamością nauczycieli w Polsce. Należy zgodzić się z prof. Markiem Ziółkowskim, gdy stwierdza, iż obecny ład normatywny w Polsce jest ładem wieloukładowym. Widać to na przykładzie etosu zawodowego polskich nauczycieli. Przeprowadzone badania, interpretowane jedynie w wąskim aspekcie motywów wyboru zawodu, potwierdziły opinie krążące wśród samych nauczycieli, sceptyczne w odniesieniu do etosu swojego zawodu. Odnosząc się globalnie do problemu etosu trzeba zauważyć, że nadal zdecydowana większość badanych wykonuje swój zawód z zamiłowaniem, atmosfera w gronie pedagogicznym jest zadowalająca, podejście dyrekcji do grona jest właściwe. Chciałoby się mieć nadzieję, że prowadzone badania empiryczne nad etosem nauczycieli okresu transformacji, są przyczynkiem do diagnozy kondycji nauczycielskiej na progu XXI wieku.

BIBLIOGRAFIA

1. Bromberek B., *Role społeczne nauczyciela*, Poznań 1973.
2. Dziamski S., *Kultura i etyka życia społeczno-zawodowego*, Poznań 2005.
3. Goodland J.I., *A Place Called School. Prospects for Future*, McGraw-Hill Book Company, New York 1984.
4. Instytut Spraw Publicznych, *Nauczyciele wobec reformy edukacji*, red. A. Wiłkomirska, E. Putkiewicz, Warszawa 1999.
5. Jędrzejewski S., *Nauczyciele w opinii rodziców*, „Nowa Szkoła” 1984 nr 9.
6. Kawka Z., *Miedzy misją a frustracją. Społeczna rola nauczyciela*, Łódź 1998.
7. Klimowicz G. , J. Kościanek-Kukacka, *Dylematy ucznia. Z doświadczeń dorastającej młodzieży*, Warszawa 1994.
8. Kotarbiński T., *Wypowiedź w dyskusji o etyce zawodowej*, w: *Pisma etyczne*, red. P. J. Smoczyński, Wrocław-Warszawa 1987.

9. Marczuk S., *Orientacje wartościujące nauczycieli w III Rzeczypospolitej Studium z socjologii edukacji*, Rzeszów 2001.
10. Meirleu P., *Moralne wybory nauczycieli. Etyka i pedagogika*, Fraszka Edukacyjna, Warszawa 2003.
11. Newman J.W., *America's Teachers. An Introduction to Education*, Longman, New York 1994.
12. Potocki A. OP, *Wychowanie religijne w polskich przemianach*, Warszawa 2007.
13. Schulz R., *Motywy wyboru zawodu*, Wrocław-Warszawa-Gdańsk 1972.
14. Siwińska J., *Motywy wyboru zawodu nauczyciela i ich wpływ na wyniki nauczania*, Bydgoszcz 1975.
15. Szacki J., *Nauki społeczne wobec wielkiej zmiany*, w: *Zmiana społeczna. Teorie i doświadczenia polskie*, red. J. Kurczewska, Warszawa 1999.
16. Szczepański J., *Czynniki kształtujące zawód i strukturę zawodową*, w: *Socjologia zawodów*, red. Adam Sarapata, Warszawa 1965.
17. Sztompka P., *Socjologia zmian społecznych*, Kraków 2005.
18. *W poszukiwaniu paradygmatu transformacji*, red. J. Staniszkis, Warszawa 1994.
19. Wiłkomirska A., *Postawy nauczycieli wobec swego zawodu*, w: *Nauczyciele wobec reformy edukacji*, red. A. Wiłkomirska, E. Putkiewicz, Warszawa 1999.
20. Woskowski J., *Z zagadnień pozycji społecznej nauczycieli szkół podstawowych*, w: *Socjologia zawodów*, red. Adam Sarapata, Warszawa 1965.
21. Ziółkowski M., *Przemiany interesów i wartości społeczeństwa polskiego. Teorie, tendencje, interpretacje*, Poznań 2000.
22. Zowczak J., *Wartości osobowe i społeczne nauczycieli*, „Saeculum Christianum” 2005, nr 1.
23. Żebrowska M., *Psychologia rozwojowa dzieci i młodzieży*, Warszawa

1966.

STRESZCZENIE

Tematem artykułu jest problematyka wyboru zawodu nauczycielskiego w warunkach polskiej transformacji. We wprowadzeniu do artykułu autor odwołując się do literatury przedmiotu wyjaśnia słowa kluczowe dla podjętego dyskursu. Głównymi zagadnieniami artykułu są: (1) Motywy wyboru zawodu w literaturze przedmiotu, (2) Czynniki mające decydujący wpływ na wybór zawodu nauczycielskiego, (3) Okoliczności decydujące o wyborze zawodu nauczyciela, (4) Typologia motywów wyboru zawodu nauczycielskiego. Podstawę źródłową stanowi literatura przedmiotu oraz wyniki własnych ogólnopolskich badań empirycznych przeprowadzonych na przełomie marca i kwietnia 2004 r. w których wzięło udział 569 nauczycieli. Punktem odniesienia dla prowadzonej analizy są wyniki badań ogólnopolskich dotyczące motywów wyboru zawodu nauczycielskiego. Przeprowadzona analiza pozwala na skonstruowanie typologii motywów wyboru zawodu nauczycielskiego. Wyniki badań odzwierciedlają dokonujące się zmiany w świadomości i postawach nauczycieli okresu transformacji. Pogłębiona analiza socjologiczna dotycząca motywów wyboru zawodu nauczycielskiego uwzględnia wyniki testów statystycznych χ^2 Pearsona oraz $V - Cramera$. Autor ma nadzieję, że przeprowadzone badania empiryczne nad etosem nauczycieli okresu transformacji staną się przyczynkiem do diagnozy kondycji nauczycielskiej, na progu nowego wieku i tysiąclecia.

Motives for choosing teaching profession during the period of transformation in Poland – sociological perspective.

SUMMARY

The article considers the problem of choosing the teaching profession during the period of transformation in Poland. In the introduction to the article, the author, referring to the literature, explains key words relevant to the undertaken discourse. The main issues are the following: (1) Motives for choosing the profession, brought up in the literature, (2) Factors which have crucial influence on selecting the teaching profession, (3) Circumstances affecting the decision about choosing the teaching profession, (4) The typology of motives for choosing the teaching profession.

The reference source to the article is the literature on the issue, as well as the results of an own empirical analysis, conducted in the whole country at the end of March and the beginning of April 2004, in which 569 teachers participated. The conducted examination refers to the study, also conducted in the whole country, regarding the motives for selecting teaching profession. Owing to the analysis it is possible to form typologies of motives for choosing this particular profession. The results of the study reflect changes that took place in teachers' awareness and their attitudes during the considered period. Close sociological examination regarding the motives for choosing the teaching profession, takes into consideration the results of statistical tests such as Chi², Pearson's, V- Cramer. The author has high hopes that the analysis relating to the ethos of teachers during the period of transformation, will contribute to diagnosis of teachers' condition at the beginning of new century and new millennium.